

UOT: 338.433, 338.435, 339.5

DOI: <https://doi.org/10.30546/2788-8754.47.02.2025.1001>

AQRAR SUBSİDİYALARIN KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARI İXRACINA TƏSİRİ: İSTEHSALIN STİMULLAŞDIRILMASI İLƏ FORMALAŞAN POTENSİALIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Səadət İntiqam qızı Hacıyeva, i.ü.f.d.

Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin direktor müavini

ORCID: 0000-0002-7843-2423

e-mail: haciyevaseadet@gmail.com

Xülasə

Azərbaycanda aqrar sektorun əsas drayverlərindən hesab edilən meyvəçilik sahəsinin inkişafı məqsədilə dövlət dəstəyi tədbirləri son illərdə mütəmadi olaraq təkmilləşdirilir. Məqalədə aqrar subsidiyaların meyvə və giləmeyvə məhsulları ixracının dəyişməsinə təsirləri qiymətləndirilir. Göstərilir ki, yeni subsidiyalaşdırma mexanizmlərinin təsiri ilə son illərdə meyvə və giləmeyvə bağlarının sahəsi artmış, özünütəminatmə səviyyəsi yüksək olan məhsullar üzrə daxili tələbatdan artıq olan məhsul ixraca yönəldilmişdir. Həmçinin ixracın coğrafiyası araşdırılmaqla, növbəti mərhələdə subsidiyalaşdırma siyasətinin ixracın artımını hədəfləməsi ilə yanaşı, sektorun davamlılığının və uzunmüddətli rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsi baxımından ixrac coğrafiyasının diversifikasiyasını da nəzərə alması tövsiyə edilir.

Açar sözlər: *kənd təsərrüfatı məhsulları ixracı, aqrar subsidiyalar, subsidiyaların təsiri, istehsal stimulları, ixracı potensialı, ixracın diversifikasiyası.*

Giriş

Azərbaycanda iqtisadiyyatın prioritet istiqamətlərin biri kimi müəyyən edilmiş aqrar sektorun inkişafı daim diqqət mərkəzindədir. Bu, sektorun ərzaq təhlükəsizliyi və regionlarda məşğulluğun təmin edilməsi kimi əhəmiyyətli hesab edilən funksiyaları ilə yanaşı, həm də yeni islahatlar çərçivəsində əlavə dəyər və ixracın artırılması ilə rifahın yüksəldilməsinə töhfəsi baxımından da prioritet hesab edilməsi ilə bağlıdır. Bu baxımdan aqrar sektora çoxşaxəli dövlət dəstəyi tədbirləri davam etdirilir, həmçinin ölkə səviyyəsində müəyyən edilmiş iqtisadi siyasətə uyğun olaraq aqrar siyasətin əsas alətlərindən biri kimi subsidiyaların daim təkmilləşdirilməsi təmin edilir.

“Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda qeyd edilir ki, ərzaq təhlükəsizliyinin daha da gücləndirilməsini təmin edən, ixrac potensialının artırılmasına və kənd yerlərində rifahın yüksəlməsinə töhfə verən rəqabətqabiliyyətli aqrar istehsal və emal sənayesinə dövlət dəstəyi və investisiyalar cəlb olunacaq, innovasiyalar, habelə dövlət - özəl tərəfdaşlığı ilə bu sahədə resurs və xidmət təminatı gücləndiriləcək”.

Ölkə səviyyəsində müəyyən edilmiş prioritetləri, subsidiyaların davamlı olaraq təkmilləşdirilməsini, həmçinin aqrar sektorun əsas məqsədlərindən birinin əlavə dəyərin və ixracın artırılması ilə bağlı olduğunu nəzərə alaraq aqrar subsidiyaların aqrar məhsulların ixracına təsirinin qiymətləndirilməsi aktual məsələlərdən hesab edilir.

Bu məqalədə Azərbaycanda aqrar subsidiyaların kənd təsərrüfatı məhsulları ixracına təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə təhlillər aparılır. Qiymətləndirmələr seçilmiş sahə - meyvəçilik sahəsi üzrə həyata keçirilir.

Ölkə üzrə bitkiçilik məhsulları istehsalında meyvə və giləmeyvənin payı 2024-cü ildə təqribən 24% olmaqla tərəvəzdən sonra ikinci yerdə olub [4]. Həmçinin 2020-ci ildən tətbiq edilən aqrar sektorda yeni subsidiya qaydaları çərçivəsində meyvəçilik sahəsinin inkişafı, xüsusilə intensiv bağların dəstəklənməsi məqsədilə subsidiyaların həcmi artırılmışdır. Belə ki, intensiv bağların salındığı ilk 4 il müddətinə daha yüksək əmsallarla subsidiyalar, həmçinin 2021-ci ildən investisiya əsaslı bağçılıq subsidiyası verilməyə başlanmışdır [2]. Bu baxımdan bağların orta bar vermə yaşının təqribən 4 il olması, habelə əsas meyvə və giləmeyvə məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsinin ödənilməsi üçün əlavə istehsalın ixraca yönəlməsini nəzərə alaraq 2020-ci ildən başlayan meyvəçiliyə dəstəklərin artırılması tədbirləri hesabına hazırda aqrar ixracın artdığı ehtimal edilir. Aqrar subsidiyaların effektivliyinin qiymətləndirilməsi zamanı ixrac həcmi də nəzərə alınmalıdır.

Beləliklə, araşdırmanın əsas məqsədi aqrar sektorda əhəmiyyətli paya sahib olan meyvə və giləmeyvə sahəsinə ayrılan subsidiyaların müqabilində bu məhsulların ixracındakı dəyişmələri müəyyən etmək, istehsalın stimullaşdırılması ilə formalaşan potensialı qiymətləndirməkdən ibarətdir. Başqa sözlə, sektora ödənilən subsidiya vəsaitinin ixracda geridönüşünü üzə çıxarmaqdır.

Ədəbiyyat icmalı

Kənd təsərrüfatı subsidiyalarının ixraca təsirlərinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı ədəbiyyat araşdırması zamanı məlum olur ki, bu istiqamətdə bir çox tədqiqatlar aparılmışdır.

Ackah və Morrissey araşdırmalarında müəyyən edir ki, bir ölkənin ixracını artırma qabiliyyəti istehsalə təsir edən fundamental amillərdən asılıdır. Onlar bu amillərə infrastrukturdakı çatışmazlıqları, gübrə və kredit kimi resurslara əlçatanlıq, həmçinin bazar qiyməti, standartlar kimi informasiyalara çıxışdakı məhdudiyyətləri aid etmişlər. Bu araşdırmadan belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, istehsalın artımına təsir etməsi baxımından aqrar subsidiyalar ixracın artımını da stimullaşdırmış olur [6].

Ümumdünya Ticarət Təşkilatının (ÜTT) “Subsiyalar, ticarət və ÜTT arasındakı əlaqələrin araşdırılması 2006” hesabatında aqrar subsidiyaların, o cümlədən birbaşa ixraca aid olmayan istehsalın stimullaşdırılmasına verilən subsidiyaların qlobal ticarətə təsirləri araşdırılır. Tədqiqatın “Subsiyaların iqtisadiyyatı” bölməsində dövlətlərin subsidiyalar tətbiq etmələrinin səbəbləri və bu subsidiyaların beynəlxalq ticarətə təsirləri təhlil edilmişdir. Araşdırmanın nəticələrinə əsasən müəyyən edilmişdir ki, mükəmməl rəqabət şəraitində subsidiyaların əsası yoxdur, belə bazarlarda subsidiyalar səmərəsizdir və rifahı azalda bilər. Lakin mükəmməl bazar praktiki olaraq mövcud olmadığı üçün, yəni bazar çatışmazlıqları, xarici təsirlər və s. kimi hallar varsa, subsidiyalar rifahın artırılmasında rol oynaya bilər. Qeyd edilir ki, subsidiyalar adətən daxili məqsədlərlə tətbiq olunsada, onların təsirləri tez bir zamanda qlobal bazara da yayılır. İstehsalın artırılması baxımından hədəflənmiş subsidiyaların verilməsində ölkənin məqsədlərindən biri ixracı artırmaq və ya aparıcı mövqeləri saxlamaq ola bilər. Hesabatda, həmçinin qeyd edilir ki, subsidiyanın qlobal ticarətə təsiri

qiymətləndirilən zaman miqyas effekti də nəzərə alınmalıdır ki, bir ölkənin ixrac məhsulu qlobal təklifi nə dərəcə artıraraq beynəlxalq qiymətlərə necə təsir edə bilər [11].

Lan Anh Tong, Cong S. Pham, Mehmet A. Ulubaşoğlu tərəfindən aparılan bir araşdırmada ABŞ-də kənd təsərrüfatı subsidiyalarının ixraca təsiri qiymətləndirilib. Tədqiqat ÜTT-nin qaydalarına uyğunlaşmaq baxımından aparılsa da, əsas tapıntı odur ki, ABŞ-də kənd təsərrüfatı subsidiyaları daxili istehsal artırmaqla ixracın da əhəmiyyətli dərəcədə stimullaşdırılmasında mühüm rol oynayır [9].

Karol Mazur və Laszlo Tetenyi istehsal vasitələri üçün subsidiyaların (gübrə, toxum və s.) ümumi iqtisadiyyata təsirini ümumi tarazlıq modeli ilə analiz edərək, belə nəticəyə gəlirlər ki, subsidiyalar məhsuldarlığı artırır, kənd təsərrüfatında istehsal yüksəldir və bunun nəticəsində daxili tələbatdan artıq istehsalın yaranması hesabına ixrac yönümlü potensialı gücləndirə bilər [10].

Barzin H.B., Norozian M., Hoseyni S.M., və Taghavi A. İranda kənd təsərrüfatı subsidiyalarının dəyişməsinin istehsala və ixraca təsirini ümumi tarazlıq modeli əsasında qiymətləndirərək belə qənaətə gəlirlər ki, subsidiyaların azaldılması istehsal səviyyəsini azaltmaqla qiymətlərin artmasına və ixracın məhdudlaşmasına səbəb olur [7].

Tandoğan N.Ş. kənd təsərrüfatı sahəsində dəstəklərin kənd təsərrüfatı məhsulları ixracına təsirini ARDL modeli ilə qiymətləndirməklə empirik tapıntılarına əsasən göstərir ki, kənd təsərrüfatı ixracı kənd təsərrüfatı subsidiyaları və adambaşına düşən ÜDM ilə müsbət, real məzənnə və böhran dövrləri ilə mənfi korrelyasiyaya malikdir [12].

Firdovsi Fikrətzadə “Azərbaycanda kənd təsərrüfatına ayrılan subsidiyaların effektivliyinin qiymətləndirilməsi” adlı məqaləsində Azərbaycanda aqrar sahə üzrə dövlət dəstəyi tədbirlərini, xüsusilə də birbaşa subsidiyaları sistemli şəkildə təhlil edərək bu dəstəyin effektivliyini müxtəlif indikatorlar əsasında qiymətləndirmişdir. Müəllif məqalədə əldə edilmiş əsas nəticələrdən biri kimi kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə ixrac göstəricilərinin yüksək tempə artdığını qeyd edir [5].

Babayeva V.M. öz araşdırmasında sektorun inkişafı baxımından, o cümlədən ixracın artırılması üçün kənd təsərrüfatı sektoruna dövlət dəstəyinin əhəmiyyətini qeyd edərək istehsal potensialının genişləndirilməsini zəruri hesab edir [13].

Faisal Ahmed, Kostadinov A., Zsuzsanna Nagy kimi bir sıra tədqiqatçıların araşdırmalarında isə aqrar sahədə istehsalın stimullaşdırılması məqsədilə verilən subsidiyaların fermerlərin gəlirlərinin artırılmasına müsbət təsiri ilə yanaşı, xüsusilə uzunmüddətli dövrdə bazar mexanizmlərini təhrif etməsi və səmərəsizliyə səbəb olması, eləcə də yerli və qlobal miqyasda gözlənilməz nəticələrə səbəb ola biləcəyi qeyd edilir [8].

Beləliklə, ədəbiyyat icmalı zamanı məlum olur ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılmasına yönəldilmiş subsidiyalaşma mexanizminin həm istehsalı artıraraq ixracı stimullaşdırmasına, həm də bazar mexanizmlərinə mənfi təsirləri olduğuna dair araşdırma və tədqiqatlar mövcuddur.

Məlumat və metodologiya

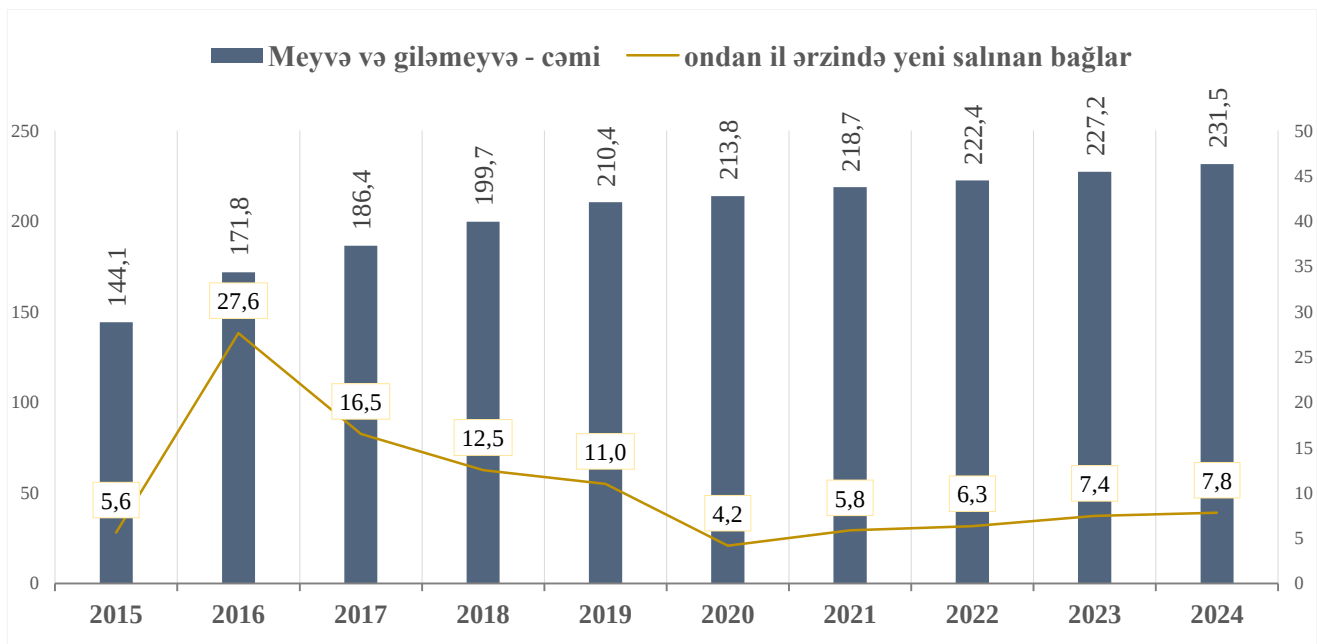
Tədqiqatda Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin kənd təsərrüfatı məhsullarının əkin sahəsi, istehsal, özünütəminatmə, Dövlət Gömrük Komitəsinin ixrac göstəriciləri məlumatlarından, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin bitkilər üzrə subsidiya əmsalları və ödənilmiş subsidiya məbləğləri göstəricilərindən istifadə edilmişdir. Tədqiqatda dinamika sıralarının təhlili, habelə müqayisəli təhlil və analitik dəyərləndirmələrdən istifadə olunmuşdur. Araşdırılan dövrü əhatə edən zaman sıraların nisbətən kiçik olması nəzərə alınaraq ekonometrik təhlillərin aparılması məqsəduyğun hesab edilməmişdir.

Problemin təhlili

Azərbaycanda bitkiçilik məhsulları istehsalında meyvə və giləmeyvə məhsullarının payı 2024-cü ildə 2015-ci ilə nəzərən 6.5 faiz bəndi artaraq 23.6% olmuşdur.

Meyvə və giləmeyvə bağlarının sahəsi müqayisə edilən illər ərzində 87.4 min hektar və ya 60.7% artaraq 231.5 min hektara çatmışdır. Bu illər ərzində yeni salınmış bağların sahəsi isə 100 min hektardan çox olmuşdur (**Qrafik 1**).

Qrafik 1. Meyvə və giləmeyvə bağlarının sahəsi, min ha

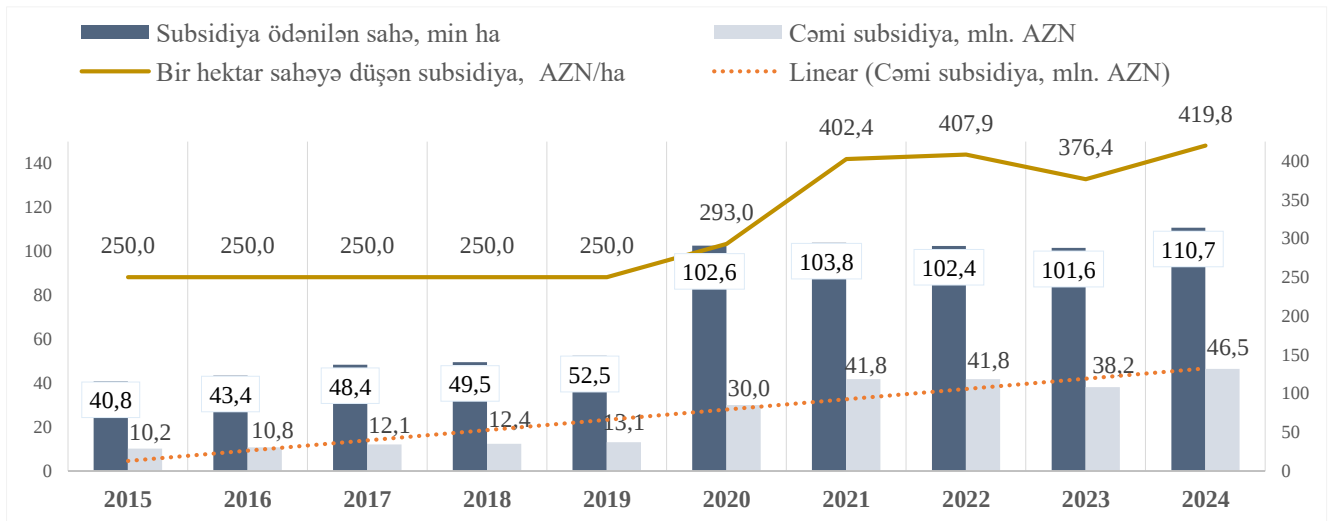

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında hesablanmışdır.

Azərbaycanda aqrar sahədə dövlət dəstəyi, o cümlədən subsidiya mexanizmləri 2020-ci ildən yenilənmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 27 iyun tarixli 759 nömrəli Fərmanı ilə “Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının subsidiyalaşdırılması Qaydası” təsdiq edilmişdir. Qaydalara görə, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin rəhbərliyi və aidiyyəti qurumların nümayəndələrinin üzvlüyü ilə Aqrar Subsidiya Şurası yaradılmış və bitkiçilik sahəsinin subsidiyalaşdırılmasının hər il ehtiyacları uyğun yenilənməklə Şuranın qərarları ilə operativ şəkildə təkmilləşdirilməsinə imkan yaranmışdır [1].

Ümumiyyətlə aqrar sahənin subsidiyalaşdırılması 2007-ci ildən başlamışdır. 2020-ci ilə qədər bitkiçilik sahəsinə ödənilən subsidiyalar demək olar ki, bitki növləri üzrə differensiallaşdırılmamışdır. 2020-ci ildən etibarən ayrı-ayrı bitkiçilik məhsulları üzrə subsidiya əmsalları müəyyən edilərək əkin subsidiyasının differensiallaşdırılması həyata keçirilmişdir. Belə ki, əvvəlki illərdə gübrə və pestisidlərin alışına güzəştlərin yuxarı həddi və yanacaq-motor yağlarına görə ödənilən subsidiya nəzərə alınmaqla bir hektar sahə üçün ödənilən subsidiyanın maksimum məbləği 250 AZN/ha idi. 2020-ci ildən isə bu subsidiyalar optimallaşdırılmaqla bağın tipindən (ənənəvi və ya intensiv), bitkinin növündən asılı olaraq differensiallaşdırılmış, həmçinin yeni salınan bağlara barvermə yaşınadək daha yüksək əmsalla subsidiyalar ödənilməyə başlanmışdır. Bundan əlavə, subsidiyaların elektronlaşdırılması tədbirləri hesabına subsidiyalaşdırılan sahələrin həcmi də artmışdır (**Qrafik 2**).

Qrafik 2. Meyvə və giləmeyvə üzrə subsidiya ödənilən sahə və subsidiya həcmi

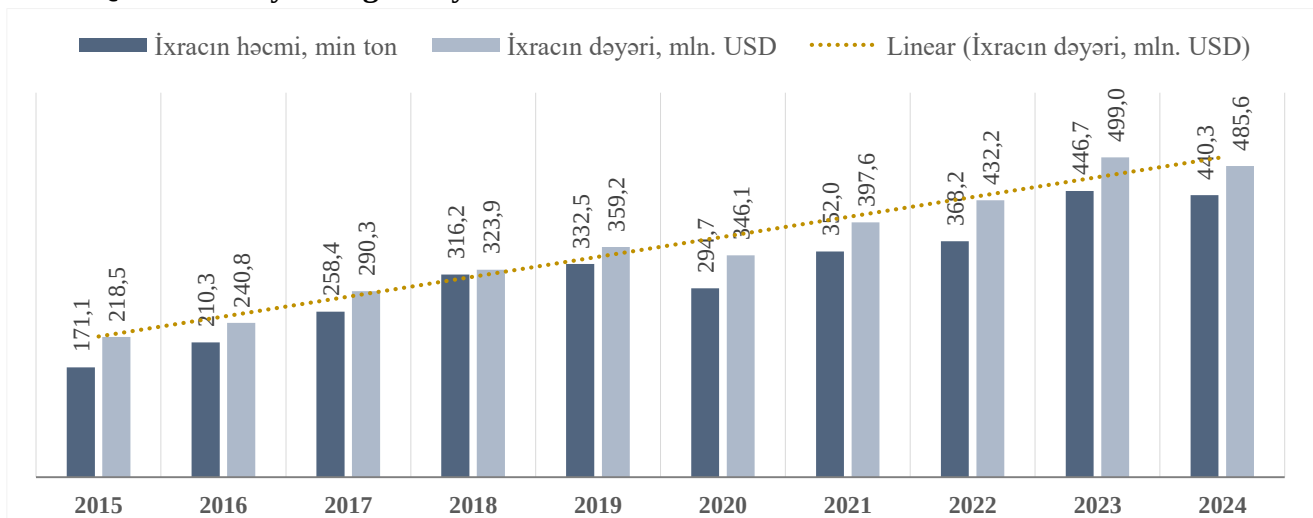

Mənbə: Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin məlumatları əsasında hesablanmışdır.

Qrafik 2-də verilmiş məlumatlardan görünür ki, 2020-ci ildən etibarən meyvə və giləmeyvə bağları üçün ödənilən subsidiyaların həm cəmi məbləği, həm də bir hektara düşən məbləği artmışdır. Belə ki, 2015-ci ildə 1 hektar sahə üçün ödəniləbilən subsidiyanın yuxarı həddi 250 manat idisə, 2020-ci ildə hər hektar meyvə və giləmeyvə bağına düşən subsidiya həcmi 293 manata, 2024-cü ildə isə 420 manata qalxmışdır. Bir hektara düşən subsidiya məbləği orta göstərici kimi hesablanmışdır. Hazırki mexanizmlə intensiv bağlara barvermə yaşınadək və barverən yaşda, suvarma tipinə görə, seçilmiş bitkilər üçün bağın salınmasına görə, həmçinin işğaldan azad edilmiş rayonlarda fəaliyyətə görə fərqli əmsallar müəyyən edilmişdir [3].

Qrafik 3-də isə bu dövr ərzində meyvə və giləmeyvə ixracının dəyişmə trendi göstərilir. Belə ki, 2015-2025-ci illər ərzində ixrac olunan meyvə və giləmeyvənin həcmi natural ifadədə 2.6 dəfə, dəyər ifadəsində 2.2 dəfə artaraq müvafiq olaraq 440.3 min ton və 485.6 milyon ABŞ dolları olmuşdur.

Qrafik 3. Meyvə və giləmeyvə məhsullarının ixracı

Mənbə: Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatları əsasında hesablanmışdır.

Qeyd: Xarici ticarət statistikasında meyvə və giləmeyvə kateqoriyasına daxil olan üzüm və bostan məhsulları Qrafik 3-də nəzərə alınmamışdır.

Meyvə və giləmeyvə məhsulları üzrə ümumi ixracın həm natural, həm də dəyər ifadəsində artması ilə yanaşı, bəzi növlər üzrə ayrılıqda təhlillərin aparılması zəruri hesab edilmişdir. Bu baxımdan Aqrar Subsidiya Şurasının qərarları ilə yüksək əmsallarla dəstəklənən və ölkə üzrə özünütəminetmə səviyyəsi yüksək olan meyvə növləri və istehsal həcminə görə ölkə üçün əsas növ giləmeyvə hesab edilən çiyələk seçilmişdir. Seçilmiş meyvə və giləmeyvə növləri üzrə qiymətləndirmələr aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl. 2024-cü ildə bəzi meyvə və giləmeyvə növləri üzrə Azərbaycanın ixrac göstəriciləri

	Azərbaycanın cəmi ixracı, min ton	ondan Rusiyaya ixrac	Azərbaycanın özünütəminetmə səviyyəsi	Azərbaycanın cəmi ixracının 2020-2024-cü illər ərzində dəyişməsi	Rusiyanın cəmi idxalının 2020-2024- cü illər ərzində dəyişməsi	Rusiyanın cəmi idxalında Azərbaycanın ixracının payı
Alma	97.8	87.2%	149.7%	35.6%	-44.7%	27.2%
Ərik	2.2	92.0%	98.3%	184.2%	70.0%	2.0%
Albalı və giləs	25.8	99.2%	153.9%	-14.5%	-5.0%	31.4%
Şaftalı- nektarin	56.4	97.1%	348.4%	587.8%	50.4%	15.6%
Çiyələk	20.8	97.0%	216.6%	814.5%	-3.7%	49.7%
Xurma	154.3	85.8%	400.4%	22.7%	24.9%	71.5%

Mənbə: Dövlət Gömrük Komitəsinin, Dövlət Statistika Komitəsinin və <https://www.trademap.org/> saytının məlumatları əsasında hesablanmışdır.

Qeyd: Aqrar Subsidiya Şurasının qərarlarına əsasən, bağın salındığı birinci il intensiv şaftalı, nektarin və ərik bağları üçün 2024-cü ildən 4000 manat/ha, 2025-ci ildən isə intensiv alma bağı üçün 11000 manat/ha, intensiv giləs bağı üçün 10000 manat/ha, intensiv xurma bağı üçün 3000 manat/ha investisiya məqsədli subsidiya ödənilir.

Cədvəlin məlumatlarından görünür ki, seçilmiş məhsullar üzrə ərik istisna olmaqla istehsal həcmi daxili tələbatdan yüksəkdir. Ərik üzrə isə özünütəminetmə səviyyəsi 98.3% olmaqla kifayət qədər yüksək hesab edilə bilər. Həmçinin 2024-cü ildə 2020-ci ilə nəzərən ixracın həcmində artım müşahidə edilir. Yalnız giləs üzrə ixracda 14.5% azalma baş vermişdir. Müvafiq məhsullar üzrə ixracın almada 87.2%-i, ərikdə 92.0%-i, albalı və giləsda 99.2%-i, şaftalı və nektarində 97.1%-i, çiyələkdə 97.0%-i və xurmada 95.5%-i Rusiyanın payına düşüb. Həmin məhsullar üzrə 2024-cü ildə Rusiyanın cəmi idxalı ərik üzrə 70.0%, şaftalı və nektarin üzrə 50.4% və xurma üzrə 24.9% artmış, digər məhsullar üzrə azalmışdır. 2024-cü ildə Rusiyanın cəmi idxalında Azərbaycandan ixracın payı isə müvafiq olaraq almada 27.2%, ərikdə 2%, albalı və giləsda 31.4%, şaftalı və nektarində 15.6%, çiyələkdə 49.7% və xurmada 71.5% olmuşdur.

Beləliklə aparılmış təhlillərə əsasən görünür ki, Azərbaycanın son illərdə meyvə və giləmeyvə ixracında ciddi artım müşahidə edilir. Həmçinin seçilmiş meyvə və giləmeyvə növləri üzrə ixrac demək olar ki, tək bazarda təmərküzləşməklə əsasən Rusiya bazarından asılı vəziyyətdədir. Rusiya bazarında tələbin dəyişməsi əsasən qeyri-stabil görünür - bəzi məhsulların idxalı azalmış, bəzi məhsullar üzrə əhəmiyyətli şəkildə artmışdır. Bununla belə, çiyələk və xurma üzrə Rusiyanın idxalında Azərbaycan məhsulunun payı yüksəkdir ki, bu da həmin məhsullar üzrə bazarın doyma

həddinə çatması hesab oluna bilər. Bu baxımdan növbəti illərdə ixracın sürətli artımı üçün risk yarana bilər. Digər məhsullar üzrə isə bazar tələbinin hələ də yuxarı olduğu görünür və növbəti illər ərzində də ixracda artımın davam etməsi müşahidə oluna bilər.

Ümumilikdə isə 2020-ci ildən etibarən meyvə və giləmeyvə bağlarının artırılması istiqamətində başlanan subsidiyalaşdırma mexanizminin ixracın artımında özünü göstərdiyini deyə bilərik. Bağların barvermə yaşını da nəzərə almaqla mövcud iqtisadi şərtlərin sabit qalması halında növbəti illərdə ixracın daha sürətli artımı baş verə bilər.

Nəticə

Aparılan təhlil və qiymətləndirmələrə əsasən demək mümkündür ki, yeni subsidiya mexanizminin tətbiqinə başlanan 2020-ci ildən etibarən meyvə və giləmeyvə sektorunda ciddi artım müşahidə edilir. Belə ki, bu illər ərzində 30 min hektardan çox yeni bağ salınmış, meyvə və giləmeyvə ixracı natural ifadədə 50%-ə yaxın artmışdır. İxracın artımı hesabına bu illər ərzində ölkəyə 140 milyon ABŞ dollarına yaxın əlavə vəsait daxil olmuşdur.

Ümumilikdə isə 2020-2024-cü illər ərzində meyvə və giləmeyvə bağlarına görə edilmiş 198.3 milyon manat subsidiya ödənişi müqabilində ölkəyə meyvə və giləmeyvə ixracından daxil olan vəsaitin həcmi 2.2 milyard ABŞ dolları olmuşdur. Bağlara görə ödənilən subsidiyaların müəyyən hissəsinin məhsula çevrilməsinin təqribən 3-4 il sonra baş verdiyini nəzərə alsaq, faktiki ödənilmiş subsidiya hesabına növbəti illərdə ixracda daha çox artım olacağı proqnozlaşdırıla bilər.

Bununla belə, əsas meyvə və giləmeyvə məhsulları üzrə bir bazardan asılılıq yüksəkdir. Bu baxımdan bir bazarda təmərküzləşmənin yarada biləcəyi riskləri nəzərə almaqla ayrı-ayrı meyvələrin istehsalının artırılmasına yönəldilmiş subsidiya tədbirlərinin ixracın coğrafiyasının diversifikasiyası və global tələb əsasında təkmilləşdirilməsi tövsiyə edilir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 27 iyun tarixli 759 nömrəli Fərmanı <https://e-qanun.az/framework/42750>
2. Aqrar Subsidiya Şurasının 2019-cu il 29 avqust tarixli Qərarı <https://www.akia.gov.az/az/content/255-256.html>
3. Aqrar Subsidiya Şurasının qərarları, <https://www.akia.gov.az/az/content/255-259.html>
4. Dövlət Statistika Komitəsi, Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun strukturu.
5. Fikrətzadə, F. 2020. / “Azərbaycanda kənd təsərrüfatına ayrılan subsidiyaların effektivliyinin qiymətləndirilməsi”/ “Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı”, 2020, №1 (31), səh. 15. <https://agroeeconomics.az/az/article/13/azerbaycanda-kend-teserrufatina-ayrilan-subsidiyal/>
6. Ackah and Morrissey, 2005 “Trade Policy and Performance in Sub-Saharan Africa since the 1980s”, səh.1 / African Development Bank <https://www.afdb.org/sites/default/files/documents/publications/00435934-en-erwp-78.pdf>
7. Barzin, H.B., Norozian, M., Hoseyni, S.M., & Taghavi, A. (2020). Effects of Changing Agricultural Subsidies on Production and Exports in Iran. <https://doi.org/10.22004/AG.ECON.335114>

8. Faisal Ahmed, Economic Analysis of Agricultural Subsidies: Effects on Farmers and Markets - Frontiers in Agriculture, Vol. 1 No. 2 (2024), <https://sprcopen.org/index.php/FA/article/view/33>
- Kostadinov, Anton (2013): Subsidies – food security or market distortion, “ikonomičeski i socialni alternativni”, ISSN 1314-6556, University of National and World Economy, Sofia, Iss. 4, pp. 95-108.; Zsuzsanna Nagy, “The effect of agricultural subsidies on efficiency and productivity on farms: a literature Review” / Conference: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Évkönyve VI, 2020.
9. Lan Anh Tong, Cong S. Pham, Mehmet A. Ulubaşoğlu 2019 / səh. 1 / “The Effects of Farm Subsidies on Farm Exports in the United States” American Journal of Agricultural Economics, Volume 101, Issue 4, July 2019, Pages 1277–1304, <https://doi.org/10.1093/ajae/aay112>
10. Karol Mazur, Laszlo Tetenyi 2025/ “The Macroeconomic Impact of Agricultural Input Subsidies” / https://laszlotetenyi.com/Malawi_FISP.pdf
11. “World Trade Report 2006: Exploring the links between subsidies, trade and the WTO”, səh.55, https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06_e.pdf
12. Tandoğan, N.Ş. (2022). Impact of Agricultural Supports on the Agricultural Export. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 17 (1), 92-103. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.976425>;
13. Бабаева В.М. Роль государственной поддержки в повышении устойчивости аграрного сектора к внутренним и внешним воздействиям, Экономика и управление: проблемы, решения, № 11, стр. 133, Москва, 2024.

Ph.D., S.I. Hajiyeva

Deputy Director of the Agricultural Research Center

**The role of agricultural subsidies in enhancing agricultural exports:
an assessment of production-driven potential**

Abstract

State support for Azerbaijan's horticulture sector, one of the key drivers of the agricultural economy, has been significantly strengthened in recent years. This study examines the impact of agricultural subsidies on fruit and berry exports. The results indicate that revised subsidy mechanisms have significantly contributed to the expansion of orchard areas and increased output capacity. As a result, surplus production beyond domestic consumption requirements has been increasingly channeled toward international markets. Furthermore, the analysis of export destination patterns reveals a high degree of market concentration, suggesting that future subsidy policies should not only aim to enhance export volumes but also prioritize the diversification of export markets to improve resilience and long-term competitiveness.

Keywords: *agricultural exports, agricultural subsidies, production incentives, export potential, export diversification.*

Д.ф.э.н., С.И. Гаджиева
Заместитель директора Центра аграрных исследований

**Роль государственных субсидий в стимулировании экспорта сельскохозяйственной
продукции: оценка потенциала, формируемого за счет производства**

Резюме

Государственная поддержка садоводческого сектора Азербайджана, одного из ключевых драйверов аграрной экономики, в последние годы была существенно усилена. В данном исследовании анализируется влияние сельскохозяйственных субсидий на экспорт фруктов и ягод. Полученные результаты свидетельствуют о том, что обновлённые механизмы субсидирования внесли значительный вклад в расширение площадей садов и увеличение производственных мощностей. В результате избыточные объёмы продукции, превышающие внутренние потребности потребления, всё в большей степени направляются на международные рынки. Кроме того, анализ географии экспортных поставок выявляет высокую степень концентрации рынков, что указывает на необходимость ориентации будущей политики субсидирования не только на наращивание объёмов экспорта, но и на приоритетное развитие диверсификации экспортных рынков с целью повышения устойчивости и долгосрочной конкурентоспособности.

Ключевые слова: аграрный экспорт, сельскохозяйственные субсидии, производственные стимулы, экспортный потенциал, диверсификация экспорта.